

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2025-1-17>

М. В. Ярошук, А. Р. Заблоцький, Ю. В. Тимош
*Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4499-8362> – М. В. Ярошук
<https://orcid.org/0000-0002-7315-0478> – А. Р. Заблоцький
<https://orcid.org/0000-0002-2226-9866> – Ю. В. Тимош
marianna.yaroshchuk85@gmail.com

ТРУДОВІ ЦІННОСТІ ТА ЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ: ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД

Анотація. У статті розглянуто трудові цінності та життєві орієнтації молоді та досліджено особливості їх формування в умовах соціальних трансформацій із застосуванням диференційованого підходу. Трудові цінності розглядаються як стійкі уявлення особистості про необхідність і важливість професійної діяльності. Життєві орієнтації – це сформована система цінностей, смислів і цілей особистості, які визначають напрям її життя, ставлення до себе, інших людей, речей і роботи, світу загалом. Задля виявлення трудових цінностей та життєвих орієнтацій молоді проведено опитування серед здобувачів вищої освіти. Результати опитування показали, що молодь передусім орієнтована на задоволення потреб у самостійності, звільненні від обмежень організаційних правил і норм та прагне гармонійно поєднувати різні сфери свого життя. Для молодих людей найбільш значущими є такі термінальні цінності, як любов, щасливе сімейне життя, матеріальне забезпечення, здоров'я та цікава робота, творчість, суспільне визнання, розваги, пізнання, продуктивне життя, впевненість у собі, воля, розвиток та краса природи і мистецтва. Серед інструментальних цінностей найбільш значущими є старанність та раціоналізм, акуратність, високі запити, незалежність, непримиренність до недоліків у собі та інших, відповідальність, самоконтроль, сміливість у відстоюванні своєї думки та поглядів, широта поглядів, ефективність у справах. На формування життєвих орієнтацій молоді нині суттєво впливають соціальні зміни, зокрема ті, які пов'язані з війною та нестабільністю, відповідно, спостерігається намагання стати незалежними, поєднувати різні сфери життя, адаптуватися до наявних умов. Водночас спостерігаються певні відмінності в трудових цінностях і життєвих орієнтаціях залежно від статі та місця проживання молодих людей.

Ключові слова: трудові цінності, життєві орієнтації, молодь, диференційований підхід.

М. V. Yaroshchuk, A. R. Zablotskyi, Yu. V. Tymosh
Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy, Kremenets, Ukraine

WORK VALUES AND LIFE ORIENTATIONS OF THE YOUTH: A DIFFERENTIATED APPROACH

Abstract. This article considers the labor values and life orientations of youth, examining the specifics of their formation amid social transformations through the application of a differentiated approach. Labor values are understood as stable individual beliefs about the necessity and significance of professional activity. Life orientations are defined as a structured system of values, meanings, and goals that determine a person's life direction, attitude toward oneself, others, work, material objects, and the world as a whole. To identify these values and orientations, a survey was conducted among higher education students. The results revealed that young people primarily strive to satisfy their needs for independence, to be free from the constraints of organizational rules and norms, and to harmoniously balance various areas of life. The most significant terminal values identified were love, a happy family life, financial security, health, interesting work, creativity, public recognition, leisure, knowledge, a productive life, self-confidence, freedom, personal development, and the beauty of nature and art. Key instrumental values included diligence and rationality, neatness, high

aspirations, independence, intolerance of shortcomings in oneself and others, responsibility, self-control, courage in expressing one's views, open-mindedness, and effectiveness in action. The formation of youth life orientations is currently strongly influenced by social changes, particularly those related to war and instability. As a result, there is a marked trend toward seeking independence, integrating various spheres of life, and adapting to prevailing conditions. Notably, differences in labor values and life orientations were observed depending on gender and place of residence.

Key words: labor values, life orientations, youth, differentiated approach.

Постановка проблеми дослідження. У сучасних умовах глобалізації та цифровізації суспільства, постійних суспільно-політичних змін і трансформації ринку праці проблема трудових цінностей та життєвих орієнтацій молоді набуває особливого значення. Нині відбуваються динамічні зміни на ринку праці, зокрема на перше місце виходять нові гнучкі моделі зайнятості, як-от віддалена робота, проєктна діяльність, фриланс, що поступово витісняють традиційні форми зайнятості населення. Через це зайнятість фахівців стає нестабільною, на перший план виступає конкуренція, що постійно посилюється, а кар'єрні траєкторії стають усе складнішими. У таких умовах проблема формування трудових цінностей та життєвих орієнтацій молоді вимагає глибокого і всебічного дослідження.

Молодь є соціально активною, проте водночас однією з вразливих груп сучасного суспільства, вона постійно піддається впливам економіки, освіти і культури. З одного боку, молодим людям доводиться адаптуватися до нових реалій сучасного ринку праці (цифровізації, роботизації, збільшення безробіття, переорієнтації на нові сфери діяльності, появи нових професій та спеціальностей), з іншого – вони є дуже гнучкими, мобільними, здатними активно формувати нові трудові пріоритети, суттєво відмінні від класичних уявлень про «стабільну роботу» чи «кар'єрне зростання». Змінюється і ціннісна сфера, зокрема пріоритетними стають цінності самореалізації, гармонії між роботою, особистим життям та особистісним розвитком, громадської активності, соціальної відповідальності та незалежності.

Оскільки Україна перебуває у стані війни, що порушило безпеку країни та кожного українця, спричинило економічну нестабільність і невизначеність, міграційні процеси, інформаційне та емоційне перевантаження, відбуваються суттєві соціальні зміни, які, безумовно, впливають і на особистісне становлення молоді, внаслідок чого трансформуються підходи до розуміння таких понять, як успіх, професійна ідентичність, психологічне благополуччя. Особливого значення починає набувати диференційований підхід до аналізу трудових цінностей, який враховує гендер, етнічне та соціальне походження, регіональні особливості, освіту і культуру. Дослідження тру-

дових цінностей та життєвих орієнтацій молоді є необхідним для розроблення ефективної молодіжної політики, освітніх програм, стратегій професійної орієнтації, відповідних сучасним реаліям та потребам нового покоління працівників.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження трудових цінностей і життєвих орієнтацій молоді є важливим напрямом психології та соціології. У науковій літературі трудові цінності розглядаються як система внутрішніх установок щодо значущості праці, умов її здійснення, мотиваційних чинників та очікувань від професійної діяльності. Життєві орієнтації, у свою чергу, охоплюють ширший спектр уявлень про сенс життя, цілі, пріоритети та стратегії їх досягнення, зокрема через працю.

Згідно з *теорією ціннісних орієнтацій М. Рокича* (M. Rokeach), цінності – це відносно стійкі переконання щодо принципової переваги деяких способів діяльності або мети життя перед іншими. Основними цінностями є *термінальні*, що стосуються цілей індивідуального існування (повнота й емоційна насиченість життя, життєва мудрість, фізичне та психічне здоров'я, цікава робота, переживання прекрасного в природі та мистецтві, кохання, гідне матеріальне забезпечення, дружба, повага й визнання в суспільстві, можливість здобуття освіти, розвитку світогляду, культури, фізичний і духовний особистісний розвиток та вдосконалення, максимально повне використання власних можливостей, сил і здібностей, розваги, свобода й незалежність, щасливе сімейне життя, щастя інших людей, можливість творчої діяльності, впевненість у собі), та *інструментальні*, які стосуються способів досягнення бажаної мети (охайність, вихованість, високі вимоги до життя та високі домагання, життєрадісність, старанність і дисциплінованість, здатність діяти самостійно, непримиренність до недоліків у собі та інших, освіченість, відповідальність, раціоналізм, самоконтроль, вміння відстоювати власну думку, сила волі, толерантність, широта поглядів, чесність, працелюбність та продуктивність, чуйність) [5]. Виходячи з теорії ціннісних орієнтацій М. Рокича, трудову мотивацію молоді можна класифікувати за такими типами: прагнення до стабільності, самореалізації, статусу чи свободи.

Теорія базових цінностей Ш. Шварца (S. Schwartz) ґрунтується на ідеї, що всі індивідуальні цінності засновані на базових потребах людини, її прагненні до соціальної взаємодії та потребі приналежності до групи. Відповідно, універсальними мотиваційними типами є досягнення, безпека, самостійність, влада, доброзичливість, стимуляція, гедонізм, репутація, традиція, конформізм, скромність, толерантність, турбота про природу, турбота про інших [6]. Ця теорія дає змогу аналізувати трудові цінності як частину ширшої структури світогляду особистості.

В теорії хвилені подобної соціокультурної динаміки П. Сорокіна (P. Sorokin) основними типами орієнтацій є ідеаціональний (духовний, нематеріальний), чуттєвий (матеріальний, тілесний) та ідеалістичний (водночас матеріальний і надприродний; тілесний і духовний), які також можна застосувати для розуміння різноманітних моделей ставлення молодих людей до трудової діяльності [7].

Теорія соціального простору П. Бурдьє (P. Bourdieu) пояснює, як створюються соціальні феномени, які потім інституціоналізуються і перетворюються в традиції. Вчений розглядає взаємозв'язки між соціальним капіталом, габітусом (системою сприйняття, оцінювання, класифікації та дій, результат досвіду та присвоєння людиною соціальних структур), освітніми та професійними траєкторіями [1]. Ця теорія дає змогу зрозуміти, як соціальне походження впливає на трудові орієнтації.

Специфіку трудових орієнтацій молоді в сучасних умовах радикальних змін, причини кризи довіри до державних інституцій і вплив на життєві та трудові цінності й орієнтації досліджують українські вчені В. Паніотто, Є. Головаха, О. Донченко та інші.

Мета статті – обґрунтувати трудові цінності та життєві орієнтації молоді та розглянути особливості їх формування в умовах соціальних трансформацій із застосуванням диференційованого підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження.
Трудові цінності – це стійкі уявлення особистості про необхідність і важливість професійної діяльності. Сформовані під впливом виховання, культури, соціального середовища та власного досвіду, трудові цінності визначають ставлення людини до роботи, поведінку під час виконання професійних обов'язків, мотивацію до роботи, задоволеність обраною професією та кар'єрне зростання. До них можна віднести матеріальну винагороду, стабільність, можливості самореалізації, кар'єрного зростання, гнучкість і баланс

між працею й особистим життям, соціальну значущість праці, роботу в команді, професійність, свободу. Так, наприклад, для покоління Х (1965–1980 рр.) значущими є баланс між роботою і життям та професійність, тоді як для покоління Z (1997–2010 рр.) – свобода, можливість розвитку і самовдосконалення, технологічність, добрі стосунки з роботодавцем та колегами по роботі.

IREX та Центр розвитку КСВ України проаналізували основні потреби української молоді на ринку праці та надали рекомендації щодо підготовки молодих людей до майбутніх професійних викликів. «Ключові висновки включають зростання цінності навчання протягом усього життя, зміни культури на робочому місці, що базуються на потребах працівників, та необхідність реформи в освіті та кар'єрних службах, щоб краще зосередитися на міждисциплінарних навичках майбутнього» [3].

Під **життєвими орієнтаціями** ми розуміємо сформовану систему цінностей, смислів і цілей особистості, які визначають напрям її життя, ставлення до себе, інших людей, речей і роботи, світу загалом. Від життєвих орієнтацій людини залежить вибір нею життєвого шляху, її поведінка, те, які рішення вона ухвалюватиме, а також рівень відповідальності за результати своєї діяльності. До них можна віднести особисті, професійні та соціальні життєві цілі, уявлення про сенс життя, успіх, щастя та свободу, про те, якою має бути родина, а також визначення пріоритетності цих цінностей, оптимістичні або песимістичні очікування від майбутнього, віру у власні сили тощо. Вони, як і трудові цінності, формуються під впливом виховання, соціальних та культурних цінностей, особистісних властивостей людини.

Дослідження «Основні принципи та шляхи формування спільної ідентичності громадян України» Центру Разумкова виявило найважливіші життєві цінності українців: здоров'я (58,4%), щасливе сімейне життя (40,9%), фінансово забезпечене життя (39,3%), життєва мудрість (24%), цікава робота (21%), активне життя (19%) [4].

Оскільки Україна нині перебуває у стані війни, у молодих українців суттєво трансформуються трудові цінності та життєві орієнтації. Про це свідчать результати дослідження Л. Таміліної, яке аналізує основні політичні, економічні та соціальні цінності й погляди української молоді в умовах війни. Зокрема, виявлено такі основні тенденції:

- прагнення до збереження незалежності та єдності держави;
- відданість демократичним цінностям;

- значне незадоволення поточним станом демократії в Україні, яке пов'язане з високим рівнем корупції;
- значне невдоволення поточною економічною ситуацією в країні;
- відсутність віри в те, що найближчим часом в Україні можуть відбутися суттєві зміни;
- значне відчуття національної ідентичності;
- значний негативний вплив війни на різні аспекти життя молоді [2].

Задля виявлення трудових цінностей та життєвих орієнтацій молоді ми провели опитування серед здобувачів вищої освіти Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії, в якому взяли участь 60 осіб (26 – чоловічої статі та 34 – жіночої статі). Опитування проводилося за методикою «Якорі кар'єри» Е. Шейна, яка дала нам змогу з'ясувати, які трудові цінності переважають, а також за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, що сприяла визначенню системи ціннісних орієнтацій молоді.

Результати опитування за методикою «Якорі кар'єри» Е. Шейна представлено на рис. 1.

Як показано на рис. 1, найбільш вираженим є шкали «Автономія» (середнє значення – 12,7) та «Інтегративний стиль життя» (12,1), дещо менш вираженими є «Служіння» (11,9), «Підприємництво» (11,6) та «Менеджмент» (11,3). Виявлено доволі низькі значення шкали «Професійна компетентність» (9,1), а найменш вираженими є шкали «Виклик» (7,7), «Стабільність роботи» (7,5) та «Стабільність місця проживання» (6,8). Отже, результати опитування свідчать про те, що респонденти передусім орієнтовані на задоволення

потреб у самостійності, звільнення від обмежень організаційних правил і норм та прагнуть гармонійно поєднувати різні сфери свого життя. Також вони намагаються діяти на благо суспільства і змінювати життя на краще, у них є достатні аналітичні, лідерські та комунікативні навички, належний досвід створення нових проєктів, прагнення до постійного розвитку та ризику. Водночас слід відзначити їхню гнучкість і мобільність, а саме здатність пристосовуватися до ситуацій, адже такі трудові цінності, як стабільність роботи і стабільність місця проживання, виражені найменше.

Диференціювання респондентів за місцем проживання дало змогу виявити, що для здобувачів освіти із сільської місцевості дещо вищою цінністю є стабільність роботи і місця проживання, тоді як для здобувачів освіти з міста найбільшими цінностями є автономія та інтегративний стиль життя. Диференціація результатів опитування за статтю показала, що чоловіки віддають перевагу автономії, тоді як жінки – служінню та інтегративному стилю життя.

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича передбачає визначення переважаючих термінальних та інструментальних цінностей. Результати опитування показали, що для молоді найбільш значущими є такі термінальні цінності, як-от любов, щасливе сімейне життя, матеріальне забезпечення, здоров'я та цікава робота. Важливими також є творчість, суспільне визнання, розваги, пізнання, продуктивне життя, впевненість у собі, воля, розвиток та краса природи й мистецтва. Менш значущими є активне діяльне життя, друзі, життєва мудрість та щастя інших.

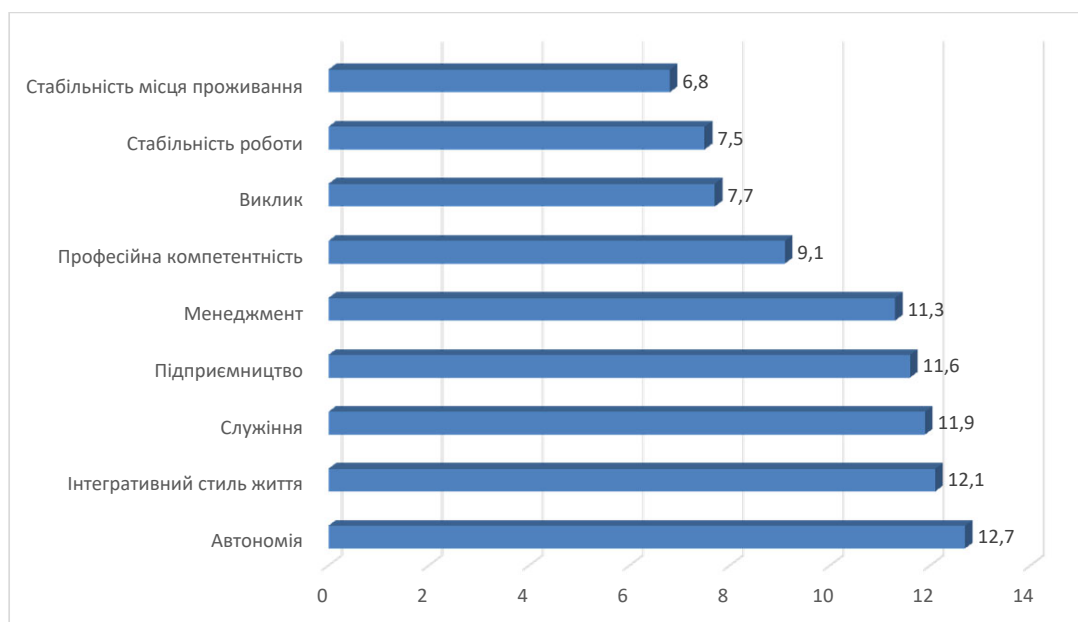

Рис. 1. Трудові цінності молоді

Серед інструментальних цінностей найбільш значущими є старанність та раціоналізм, акуратність, високі запити, незалежність, непримиренність до недоліків у собі та інших, відповідальність, самоконтроль, сміливість у відстоюванні своєї думки та поглядів, широта поглядів, ефективність у справах. Менш значущими виявилися освіченість, воля, терпимість до поглядів та думок інших, чесність, вихованість та життєрадісність.

Диференціація за статтю показала, що чоловіки віддають перевагу матеріальному забезпеченню, високим запитам, сміливості у відстоюванні власної думки, тоді як жінки – щасливому сімейному життю та здоров'ю, старанності й акуратності, відповідальності.

Висновки. Трудові цінності молоді доволі неоднорідні та відображають як класичні уявлення про роботу, зокрема такі цінності, як матеріальна стабільність, високий рівень заробітку, соціальний статус, так і сучасні зміни на ринку праці, де все актуальнішими стають такі трудові цінності, як свобода, можливість розвитку і самореалізації, гнучкість умов праці, позитивна взаємодія з роботодавцем. На формування життєвих орієнтацій молоді нині суттєво впливають соціальні зміни, зокрема ті, які пов'язані з війною та нестабільністю, відповідно, спостерігається намагання стати незалежними, поєднувати різні сфери життя, адаптуватися до наявних умов. Водночас спостерігаються певні відмінності в трудових цінностях і життєвих орієнтаціях залежно від статі та місця проживання молодих людей.

Задля підтримки молоді на державному рівні доцільно створювати відповідні менторські програми, умови для працевлаштування молоді в нових сферах бізнесу й економіки, сприяти розвитку підприємництва. В освітніх закладах варто більше уваги приділяти формуванню та розвитку soft skills, навичок самопрезентації, кар'єрної гнучкості та мобільності, індивідуальних освітніх і кар'єрних траєкторій молодих людей, проводити профорієнтацію з урахуванням психологічних особливостей особистості. Роботодавцям слід зважати на зміни в трудових цінностях та життєвих орієнтаціях молоді, відповідно до чого адаптувати графік роботи, забезпечити баланс роботи й особистого життя, розвитку та самовдосконалення працівників, цінувати індивідуальність та ініціативність молоді.

Список літератури:

1. Бурдье П. Практичний глузд / пер. з фр. О. Йосипенка, С. Йосипенка, А. Дондюка; за ред.

С. Йосипенка. Київ: Український Центр духовної культури, 2003. 503 с.

2. Таміліна Л. Між надією та відчаєм: цінності та переконання молодих українців сьогодні. *Аналітика. Суспільство*. 2024. URL: <https://voxukraine.org/mizh-nadiyeyu-ta-vidchayem-tsinnosti-ta-perekonannya-molodyh-ukrayintsiv-sogodni>.

3. Mairson S. Preparing youth for the future of work: Research and recommendations from Ukraine. 2021. URL: <https://www.irex.org/insight/preparing-youth-future-work-research-and-recommendations-ukraine>.

4. Nosova O. Transformation of the Social-Economic and Political Values in Ukraine to the European Union Values. URL: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/21216>.

5. Rokeach M. The Nature of Human Values. New York: Free Press, 1973. 438 p.

6. Schwartz S.H. Universals in the content and structure of values: theory and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology* / ed. by M. Zanna. New York: Academic Press, 1992. Vol. 25. P. 1–65.

7. Sorokin P. Social and Cultural Mobility. New York: The Free Press, 1959. 662 p.

References:

1. Bourdieu, P. (2003). *Praktychnyi hluzd* [Practical Reason] (O. Yosypenko, S. Yosypenko, & A. Dondyuk, Trans.; S. Yosypenko, Ed.). Kyiv: Ukrainskyi Tsentr dukhovnoi kultury [in Ukrainian].

2. Tamilina, L. (2024). *Mizh nadiieiu ta vidchayem: tsinnosti ta perekonannia molodykh ukrayintsiv sohodni* [Between Hope and Despair: Values and Beliefs of Young Ukrainians Today]. *Analitika. Suspilstvo*. Retrieved from: <https://voxukraine.org/mizh-nadiyeyu-ta-vidchayem-tsinnosti-ta-perekonannya-molodyh-ukrayintsiv-sogodni> [in Ukrainian].

3. Mairson, S. (2021). Preparing youth for the future of work: Research and recommendations from Ukraine. Retrieved from: <https://www.irex.org/insight/preparing-youth-future-work-research-and-recommendations-ukraine>.

4. Nosova, O. Transformation of the Social-Economic and Political Values in Ukraine to the European Union Values. Retrieved from: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/21216>.

5. Rokeach, M. (1973). The Nature of Human Values. New York: Free Press. 438 p.

6. Schwartz, S.H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 25, pp. 1–65). New York: Academic Press.

7. Sorokin, P. (1959). Social and Cultural Mobility. New York: The Free Press. 662 p.

© М. В. Ярошук, А. Р. Заблоцький, Ю. В. Тимош, 2025

Науково-методична стаття

Надійшла до редакції 02.04.2025

Прийнято до публікації 04.06.2025